

Povaha norem soukromého práva Výklad a aplikace soukromoprávních předpisů

Doc. JUDr. Filip Melzer, LL.M., Ph.D.

PrF MU, Brno

Doc. JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D.

Osnova

- Povaha norem soukromého práva
- Výklad a aplikace předpisů soukromého práva

I. Povaha norem soukromého práva

Filip Melzer

Zásadní dispozitivnost norem soukromého práva

- Dispozitivní a kogentní právní normy
- Dispozitivní normy jako náhradní řešení pro případ, že strany nechají určitou otázku neřešenu.
  - Jinými slovy: aplikace dispozitivní normy může být vyloučena odlišnou dohodou stran
- Kogentní normy: jejich aplikaci nelze vyloučit dohodou stran

- § 2223: „Strana, která nájem vypoví, poskytne druhé straně přiměřené odstupné.“
- § 2218: „Nájemné se platí měsíčně pozadu“
- § 1105: „Převede-li se vlastnické právo k nemovité věci zapsané ve veřejném seznamu, nabývá se věc do vlastnictví zápisem do takového seznamu.“
- § 30 odst. 1 věta první: „Plně svéprávným se člověk stává zletilostí. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku.“

Povaha norem OZ 1964

- Původní pojetí z roku 1964
- Velká novela z roku 1991:
  - § 2 odst. 3 OZ: Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.
- Pb.: kdy vyplývá z povahy ustanovení zákona, že se od něj nelze odchýlit?

- Nelze se odchýlit:
  - Jsou-li dotčena práva třetích osob (srov. princip rovnosti)
Zásadně kogentní úprava absolutních práv
  - Je-li dotčena ochrana slabší strany
    - Ochrana spotřebitele (§ 56 odst. 1 OZ)
    - Ochrana nájmu bytu (§ 685 odst. 3 OZ)
    - Vztah rodičů a dětí
    - Ochrana zaměstnance v pracovním právu
  - Je-li dotčen veřejný pořádek
    - Např. ustanovení o osobním stavu (způsobilost k právnímu jednání, § 37, § 39 OZ atd.)

Kogentnost dle § 1 odst. 2 NOZ

- § 1 odst. 2 NOZ:

(2) Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.

Inspirace NOZ – čl. 19, 20 švýcarského OR

- Čl. 19 odst. 2 OR: „Odchylná ustanovení od zákona jsou přípustná jen, kde zákon neobsahuje **nezměnitelné pravidlo** nebo kde by odchýlení se současně nepředstavovalo rozpor s veřejným pořádkem, s dobrými mravy nebo s osobnostním právem.“
- Čl. 20 odst. 1 OR: „Smlouva, která má nemožný nebo protiprávní obsah nebo je v rozporu s dobrými mravy, je neplatná.“

Zákonný zákaz odchýlení se

- Zákaz odchýlení se
  - **Přímý zákaz:** např. § 145 odst. 1 NOZ: „Zakazuje se založit právnickou osobu, jejímž účelem je porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem...“ Podobně § 1315.
  - **Nepřímý zákaz:** odchýlení se reprobuje tím, že je zákon prohlašuje za neplatné, případně za zdánlivé či že se k němu nepřihlíží.
- Pozn.: § 1 odst. 2 část věty za středníkem **neobsahuje taxativní výčet** případů, kdy je zakázáno odchýlné ujednání.

- Pro nepřímý zákaz srov. zejména:

§ 580 odst. 1 NOZ:

- (1) Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.

Kdy je odchýlení se od zákona v rozporu s jeho účelem (příklady)

- Ujednání nepřipustně zasahující do práv třetích osob (narušení principu rovnosti)
  - Zásadní kogentnost úpravy absolutních práv (ochrana osobnosti, absolutní majetková práva - § 978 NOZ)
- Porušení ochrany slabší strany (relativní kogentnost)
  - Nájem bytu (§ 2239 NOZ)
  - Ochrana spotřebitele (§ 1812 odst. 2 NOZ)
  - Ochrana zaměstnance (ale: § 1a ZP)

Veřejný pořádek

- Zahrnuje pravidla, na nichž leží právní základy společenského řádu zdejší společnosti (DZ, s. 610)
- Jinými slovy zahrnuje **pravidla, na jejichž dodržení je třeba v naší společnosti bez výhrady trvat.**
- Souhrnný pojem pro hodnotové a strukturální principy, které jsou vlastní celému právu.
- Může se překrývat s pravidly, která též odpovídají dobrým mravům atd.
- Význam pro určení absolutní neplatnosti (§ 588 NOZ)

- Je třeba rozlišovat od pojmu *ordre public* MPS

Zvláštní úprava zákoníku práce

§ 1a

(1) **Smysl a účel** ustanovení tohoto zákona vyjadřují i základní zásady pracovněprávních vztahů, jimiž jsou zejména

- a) zvláštní zákonná ochrana postavení zaměstnance,
- b) uspokojivé a bezpečné podmínky pro výkon práce,
- c) spravedlivé odměňování zaměstnance,
- d) řádný výkon práce zaměstnancem v souladu s oprávněnými zájmy zaměstnavatele,
- e) rovné zacházení se zaměstnanci a zákaz jejich diskriminace.

(2) Zásady zvláštní zákonné ochrany postavení zaměstnance, uspokojivých a bezpečných pracovních podmínek pro výkon práce, rovného zacházení se zaměstnanci a zákazu jejich diskriminace vyjadřují hodnoty, které chrání **veřejný pořádek**.

- **Podoba norem NOZ se nelze odchýlit**
  1. Ochrana dobrých mravů (§ 1 odst. 2)
    1. Určitá **norma představuje ochranu dobrých mravů** (§ 1796 – lichva) – vůbec se nelze odchýlit
    2. Od žádné normy se nelze odchýlit **způsobem, který narušuje dobré mravy** (obecně se odchýlit lze, avšak nikoli takto)
  2. Ochrana veřejného pořádku (§ 1 odst. 2)
    1. Obdobně jako u dobrých mravů
    2. Např. ochrana třetích osob
  3. Ochrana slabší strany (§ 1 odst. 2, ve spojení s § 580 odst. 1)
  4. Právní norma má zvláštní smysl a účel, který vylučuje, aby se strany od ní odchýlily

K doplnění

- Melzer/Tégl, komentář k § 1, s. 44 – 66
- Eliáš, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. In XXIII. Karlovarské právnícké dny. Praha: Leges, 2015, s. 55 – 84.

II. Výklad a dotváření soukromého práva

Filip Melzer

Několik příkladů úvodem

- § 2006: „Stane-li se dluh po vzniku závazku nesplnitelným, zaniká závazek pro nemožnost plnění. Plnění není nemožné, lze-li dluh splnit za ztížených podmínek, s většími náklady, s pomocí jiné osoby nebo až po určené době.“
- Zahrnuje pojem nemožnosti plnění ve smyslu § 2006 i tzv. subjektivní nemožnost plnění?

§ 3028

(3) Není-li dále stanoveno jinak, řídí se jiné právní poměry vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé, včetně práv a povinností z porušení smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, dosavadními právními předpisy. To nebrání ujednání stran, že se tato jejich práva a povinnosti budou řídit tímto zákonem ode dne nabytí jeho účinnosti.

- Oferta v roce 2013
- Akceptace v roce 2014

Odvolání daru pro nevděk § 2072

(1) Ublížil-li obdarovaný dárci úmyslně nebo z hrubé nedbalosti tak, že zjevně porušil dobré mravy, může dárce, neprominul-li to obdarovanému, od darovací smlouvy pro jeho nevděk odstoupit. Byl-li dar již odevzdán, má dárce právo požadovat vydání celého daru, a není-li to možné, zaplacení jeho obvyklé ceny.

(2) Odůvodňují-li to okolnosti, považuje se za nevděk vůči dárci také zjevné porušení dobrých mravů vůči osobě **obdarovanému** blízké.

§ 3079

(1) Právo na náhradu škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, se posuzuje podle dosavadních právních

- Případy objektivní odpovědnosti, které nepředpokládají protiprávnost?

Problém subsumpcce

- Vychází z logického pravidla, podle kterého to, co platí o každém prvku určité množiny, platí i o specificky o kterémkoli z nich.
  - O každém prvku množiny P platí, že je-li p , má být q .
  - Je dáno p_1 , které je prvkem P ,
  - Z toho vyplývá závěr: má být q .
- Knapp, V.: Teorie práva, Praha 1995, m.č. 449n.
- Aplikace obecné právní úpravy na konkrétní skutkový stav

Základní příčiny právních problémů

- Neurčitost, nejasnost jazyka
- Rozpory v právním řádu
  - Logické rozpory
  - Hodnotové rozpory
- Obsahově neurčité právní principy
- Možnost diskrece orgánu aplikujícího právo

Výkladový cíl

Při výkladu hledáme:

- Skutečnou vůli zákonodárce
  - Subjektivní hledisko
  - Např. důvodová zpráva, stenografické záznamy z projednávání Parlamentu.
- Jak se význam předmětu interpretace jeví adresátům
  - Objektivní hledisko
  - Při hledání této „objektivní vůle zákonodárce“ vycházíme z vnitřního a vnějšího systému práva, zejména z předpokladu, že zákonodárce vytvářel **bezrozporný systém**
  - Objektivní výklad je prioritní!
  - „zákon je moudřejší než zákonodárce“ (Thöl)
  - Zohlednění vnitřního a vnějšího systému práva

Metody objektivního výkladu

■ Jazykový (gramatický) výklad

- Zohledňujeme jazykový význam zákonodárcem užitých termínů
- Obecný význam
- Tzv. legální definice

§ 2894 odst. 1: (1) Povinnost nahradit jinému újmu zahrnuje vždy povinnost k náhradě újmy na jmění (škody).

- Srov. OZ:
  - Má se za to
  - Platí, že
  - Považuje se za, hledí se na

- **(Formálně) systematický výklad**
  - Systém práva X systém zákonodárství
  - Začlenění interpretovaného ustanovení do systému zákona, nebo i systému zákonodárství
  - Zohlednění návaznosti jednotlivých ustanovení
    - Na co se vztahuje § 1130?

- **Objektivně teleologický výklad**
  - Zohlednění vnitřního systému práva
  - Soulad s právem vyšší právní síly
    - Ústavněkonformní výklad [(§ 1377 odst. 3 písm. b)]
    - Eurokonformní výklad
  - Zamezení vzniku hodnotových rozporů
    - Argumenty a fortiori
      - ⇒ A minori ad maius
      - ⇒ A maiori ad minus (§ 93 odst. 1 věta druhá)
    - A simili (srov. např. § 595 odst. 3 a § 3000)
  - **Objektivně teleologický výklad je prioritní!**

Subjektivně – historický výklad

- Stanovisko sociálně-správního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 2. 2. 2005, č.j. S 3401/2004-2 (498/2005 Sb.NSS)

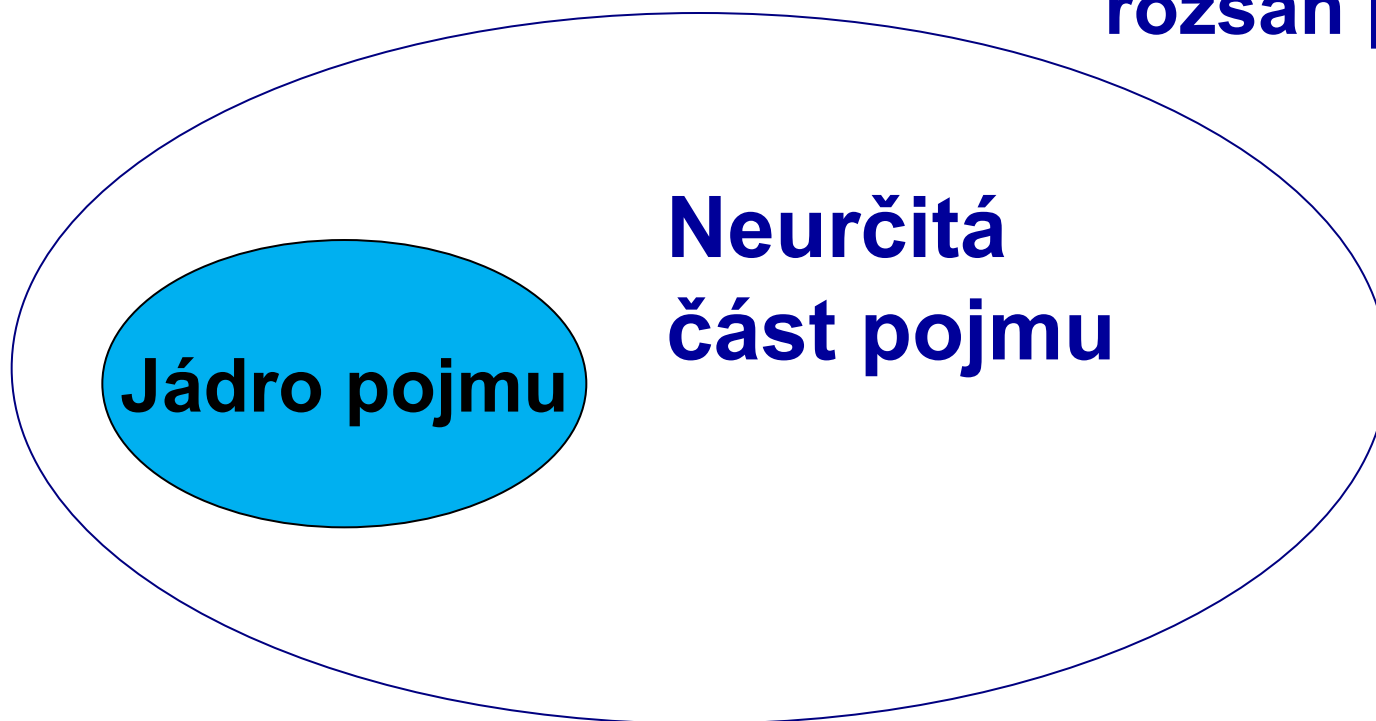

Dotváření práva

- Aplikace práva v rozporu s jeho doslovným výkladem

Model tří oblastí pojmu

Oblast mimo
rozsah pojmu

Analogie a teleologická redukce

- Analogie
  - Analogie legis
  - Analogie iuris

- Teleologická redukce
  - § 441 odst. 2 věta třetí

Děkuji za pozornost